

บทเพลงแม่น้ำโขง: ภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมความสัมพันธ์ไทย-ลาว
Mekong River Songs: Reflections on Sociocultural in Thai-Laos Relationship

นิตานาจ โสภภาพ^{*1}

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

E-mail: nisa_ni83@yahoo.com

Received: November 9, 2018 Revised: December 19, 2018 Accepted: December 20, 2018

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหาของบทเพลงแม่น้ำโขงที่สะท้อนสังคมวัฒนธรรม ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมและศึกษาเพลงแม่น้ำโขงของไทยจำนวน 33 เพลง วิเคราะห์เนื้อหาของบทเพลงแม่น้ำโขงโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่และทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม

ผลการศึกษาพบว่าบทเพลงแม่น้ำโขงมีเนื้อหาที่สะท้อนสังคมวัฒนธรรม สามารถแบ่งตามพฤติกรรมจากสังคมวัฒนธรรมออกเป็น 4 ลักษณะ คือ 1) เนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์และผูกพันของไทย-ลาว พบมากที่สุด 2) เนื้อหาเกี่ยวกับนิเวศวัฒนธรรม 3) เนื้อหาด้านการรวมกลุ่มเกี่ยวกับครอบครัว และ 4) เนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาและประเพณี

คำสำคัญ: บทเพลงแม่น้ำโขง ภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ไทย-ลาว

Abstract

This research article aimed to study the contents of Mekong river song which reflected the sociocultural. Qualitative research methodology was used for collecting and studying 33 Mekong river songs in Thailand. Descriptive analysis was used for lyrics analysis by using functional structure theory and ecological cultural theory.

The study indicated that the contents of Mekong river songs reflected to sociocultural and could be classified by sociocultural behavior into 4 features including; 1) Contents related to the relationship and commitment of Thai-Laos which were found that the most songs had this feature, 2) Contents about cultural ecology, 3) Contents about aggregation related to family and 4) Contents about the religion and tradition.

Keywords: Mekong River Songs, Reflections on Sociocultural, Thai-Laos Relations

บทนำ

แม่น้ำโขง หรือคนลาวเรียก แม่น้ำของ เป็นสายน้ำหล่อเลี้ยงสรรพชีวิตในอุษาคเนย์ มาเนิ่นนานนับพันปี ด้วยความที่แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายใหญ่อันอุดมไปด้วยความหลากหลายทางนิเวศวิทยา มีชีวิตผูกพันอยู่กับแม่น้ำสายนี้ ดังนั้นแม่น้ำโขงจึงมีบทบาทและความสำคัญต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในเขตลุ่มแม่น้ำนี้อย่างมากในฐานะเส้นเลือดหลักสายใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิต เป็นทั้งแหล่งอาหารแหล่งน้ำ เส้นทางคมนาคม พรมแดน รวมถึงเป็นต้นกำเนิด

ของศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีของประชาชนในแถบนี้อีกด้วย ดังที่ ยศ สันตสมบัติ (2540) ได้กล่าวไว้ว่า แม่น้ำโขง แม่น้ำแห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ว่ามีผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน โดยอาศัยทรัพยากรต่างๆ จากแม่น้ำสายนี้ อีกทั้งยังมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและแบบแผนชีวิตท้องถิ่นและวิถีชีวิตของชาวบ้านทางสังคมและวัฒนธรรมที่อาศัยอยู่ริมฝั่งโขงที่น่าสนใจ ความผูกพันของแม่น้ำโขงกับผู้คนที่สองริมฝั่งโขง

เป็นพี่น้องกัน และพึ่งพาอาศัยกันจากแม่น้ำโขง สิ่งเหล่านี้ทำให้สัมผัสได้ว่าแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำที่มีชีวิต มีจิตวิญญาณ มีความรู้สึก และหลอมรวมไปด้วยความผูกพันของผู้คน “แม่น้ำโขงเป็นเสมือนตัวเชื่อมวิถีชีวิต ไม่ใช่เป็นเพียงพรมแดนกั้นระหว่างประเทศ” ความเชื่อซึ่งเป็นหัวใจหลักของวัฒนธรรมแม่น้ำโขง คือความเชื่อที่ว่า มนุษย์และธรรมชาติต้องพึ่งพาอาศัย เกื้อกูลกัน มนุษย์มีได้อยู่เหนือธรรมชาติ ทั้งมนุษย์และธรรมชาติล้วนอยู่ภายใต้การคุ้มครอง ปกป้องรักษาโดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เหนือธรรมชาติ ความผูกพันของคนกับแม่น้ำจึงมีคุณค่าทางจิตใจ ที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และก่อให้เกิดความสัมพันธ์กันในระบบสังคม มิใช่มองแม่น้ำเพียงประโยชน์ในเชิงการค้าขาย การสร้างเงิน เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวอย่างที่การพัฒนากระแสหลักทั่วโลกกำลังหลงทางกัน นอกเหนือจากนั้น แม่น้ำโขงยังเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นที่ซุกผ้า อาบน้ำ เป็นที่ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับวิถีชีวิต อาชีพ ตลอดจนระบบนิเวศของแม่น้ำโขง

จากที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว พบว่าแม่น้ำโขงยังมีอิทธิพลและมีความสำคัญที่ทำให้มีผู้สร้างสรรค์ บทเพลงที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงเกี่ยวกับแม่น้ำโขงเป็นจำนวนมากทั้งตำนาน นิทานพื้นบ้าน นวนิยาย เรื่องสั้น บทกวี บทเพลง กล่าวเฉพาะบทเพลง พบว่ามีบทเพลงที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับแม่น้ำโขงเป็นจำนวนมาก หลากหลายประเภท ทั้งเพลงลูกกรุง เพลงลูกทุ่ง เพลงลูกทุ่งหมอลำ เพลงเพื่อชีวิต และสตริง ได้รับความชื่นชมยอมรับจากผู้ฟังเป็นอย่างดี ศิริพร กรอบทอง (2541) ได้กล่าวถึง ปอง ปรีดา นักร้องและนักแต่งเพลงผู้มีชื่อเสียง ได้ร้องเพลงที่มีเนื้อหาบ่งบอกเรื่องราวของแม่น้ำโขงมากที่สุด ได้แก่ บทเพลงอมตะสาวฝั่งโขง เบิ่งโขง ลอยเรือล่องโขง ล่องโขงคืนเพ็ญ เทียวฝั่งโขง ฝั่งโขงในอดีต นอกจากนี้ยังมีนักร้องและนักแต่งเพลงคนอื่นๆ แต่งเพลงเกี่ยวกับแม่น้ำโขงไว้มากมาย จากการค้นคว้ารวบรวมข้อมูล พบว่ามีมากกว่า 10 เพลง เช่น เพลงเดือนหงายที่ริมโขง ศิลปินสุรพล สมบัติเจริญ เพลงเบิ่งโขง ศิลปิน ปอง ปรีดา เพลงล่องโขงคืนเพ็ญ ศิลปินปอง ปรีดา เพลงมนต์รักสองฝั่งโขงศิลปิน สถาพร แก้วสุโพธิ์ เพลงสาวลาว บ่าวไทย ศิลปิน เวียร์กัปก อเล็กซานดร้า เพลงเบิ่งนครพนม ของศราวุธ ทุ่งขี้เหล็ก เพลงคอยอ้ายกลับฝั่งโขง ศิลปินสุนารี ราชสีมา เพลงขุนลำโขง ศิลปินดาราน้อย เพลงแคนลำโขง ศิลปินอรวิ สัจจามนต์ เพลงสองฝั่งโขง ศิลปินพุ่มพวง ดวงจันทร์ เพลงเอาความขมขึ้นไปทิ้งแม่โขง ศิลปิน รุ่งฤดี แพ่งผ่องใส การศึกษาบทเพลงแม่น้ำโขงเหล่านี้จะเป็นการศึกษาภาพ

สะท้อนสังคมวัฒนธรรมความสัมพันธ์ไทย-ลาว ตลอดจนเข้าใจขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิตของทั้งสองฝั่งโขงมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกันที่ลึกซึ้งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งตัวอย่างในอดีตที่สามารถนำมาแสดงได้อย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ การเสด็จไปเชื่อมสัมพันธ์มิตรของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งจะใช้บทเพลงที่สื่อความหมายของสัมพันธ์ภาพที่ดีของสองประเทศเป็นเครื่องมือในการเชื่อมความสัมพันธ์ เช่น เพลงผู้ใหญ่ลี เพลงรำวงสาละวัน เป็นเพลงที่ร้องเข้าจังหวะ การรำแบบ “สาละวัน” ซึ่งเป็นศิลปะการฟ้อนรำ ของแขวงสาละวัน ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

แม้ว่าบทเพลงเกี่ยวกับแม่น้ำโขงนั้น จะมีประเด็นหลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่มีภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมความสัมพันธ์ไทย-ลาว และการนำเสนอที่แตกต่างกันไปตามความคิด ความรู้สึก ทักษะ และพลังฝีมือ ของผู้แต่งเพลงแต่ละคน แต่ละเพลงล้วนมีลักษณะร่วมกันประการหนึ่ง ก็คือมีวิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรมในการพิจารณา จึงพบว่าผู้แต่งเพลงเป็นผู้บันทึกสังคมและเป็นผู้สร้างความหมายในบทเพลงด้วยตนเอง เพื่อถ่ายทอดภาพสะท้อนจากเนื้อหาแนวคิด จินตนาการของบทเพลงแม่น้ำโขงส่งผ่านไปให้ผู้รับสารคือผู้ฟัง จากการศึกษาข้อมูลบทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับแม่น้ำโขงเบื้องต้นพบว่า ผู้แต่งเพลงได้มีการจินตนาการสะท้อนให้เห็นสังคมวัฒนธรรมความสัมพันธ์ของไทย-ลาวไว้ในบทเพลงแม่น้ำโขงหลากหลายลักษณะ ได้ถูกผลิตซ้ำอย่างแพร่หลายจนมีอิทธิพลต่อความคิดและความรู้สึกคนทั่วไปในสังคม ยกตัวอย่างเช่น เพลง “สาวฝั่งโขง” ของ ปอง ปรีดา ซึ่งส่วนหนึ่งของเนื้อเพลงคือ

โอ้ฝั่งลำน้ำโขงยามเมื่อแลงค้ำลง

สาวเจ้าคงลงเล่นตามท่า

สาวเจ้าคงลีเลินหนักหนา

ข้อยหรือมาคอยท่าสาวเจ้าอย่ามัวหลงลอย

ขึ้นจากโขงเถิดหนามาเฝ้าคอยขวัญตา

น้องอย่าช้าเพราะเขาเฝ้าคอย

โขงพาใจข้อยนี้เลื่อนลอย

เกรงอีกเขาจะปล่อยไหลล่องลอยบ่กลับคืนมา

โอ้หนอแม่สาวฝั่งโขงข้อยหรือหลงคอยเจ้า

อีกสาวเจ้านั้นหนักหนา

ขอให้สาวเจ้าโปรดเมตตา

เพียงตอบคำฮักมาขวัญตาเจ้าอย่าเอียงอาย.....

ซึ่งจะเห็นว่าเนื้อเพลง “สาวฝั่งโขง” ของปองปริดา นี้ได้กล่าวถึงลำน้ำโขงได้เชื่อมโยงความรักของหนุ่มกับสาว และได้บรรยายถึง การรอคอยสาวอันเป็นที่รักถ่ายทอดผ่านเนื้อหาเพลง จากการศึกษา คำว่า “ยามเมื่อ แล่งค้ำลง” ได้บ่งบอกถึง สภาพแม่น้ำโขง เป็นการมองไปทางฝั่งลาวแล้วมองเห็นดวงอาทิตย์ตกในยามเย็นทางฝั่งลาว แล้วอธิบายถึงธรรมชาติสิ่งรอบตัวของผู้แต่งบริเวณแม่น้ำโขงกับหญิงสาว เป็นการจินตนาการของผู้แต่งที่ถ่ายทอดออกมาเป็นเพลงที่ปรากฏในเนื้อหาเพลง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยสนใจศึกษาภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมความสัมพันธ์ไทย-ลาว ที่ปรากฏในบทเพลงแม่น้ำโขง ดังตัวอย่างที่ได้กล่าวมา ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาบทเพลงแม่น้ำโขง ภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมความสัมพันธ์ไทย-ลาว ได้รวบรวมบทเพลงและจำแนกบทเพลง และวิเคราะห์เนื้อหา ตลอดจนเพื่อสืบสานความสัมพันธ์ไทย-ลาว ให้ยาวนานตลอดไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของบทเพลงแม่น้ำโขงที่สะท้อนสังคมวัฒนธรรม

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาบทเพลงแม่น้ำโขงของไทย ได้รวบรวมเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับแม่น้ำโขง ทั้งเพลงลูกทุ่ง เพลงลูกกรุง ลูกทุ่งหมอลำ กลอนลำ เพลงสตริง และเพลงเพื่อชีวิต มีจำนวน 33 เพลง โดยได้คัดเลือกเพลงที่มีลักษณะโดดเด่นคือมีคำว่า “แม่น้ำโขง” ในเนื้อหาเพลงและชี้ให้เห็นถึงความสำคัญเกี่ยวกับแม่น้ำโขง และได้รับความนิยมทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. รวบรวมบทเพลงแม่น้ำโขง
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทเพลง
3. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรม
4. วิเคราะห์เนื้อหาของบทเพลงแม่น้ำโขงที่สะท้อนสังคมวัฒนธรรมความสัมพันธ์ไทย-ลาว
5. สรุปผลและอภิปรายผล

6. นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง บทเพลงแม่น้ำโขง: ภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมความสัมพันธ์ไทย-ลาว ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของบทเพลงแม่น้ำโขงที่สะท้อนสังคมวัฒนธรรม สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ เนื้อหาของบทเพลงแม่น้ำโขงที่สะท้อนสังคมวัฒนธรรม จำนวน 33 เพลง สามารถแยกเนื้อหาออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้คือ

1. เนื้อหาด้านรวมกลุ่มเกี่ยวกับครอบครัว

ครอบครัวเป็นการรวมตัวของคนที่รัก มีความผูกพันและมีปฏิสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จนก่อนให้เกิดเป็นครอบครัวขึ้น และพบเนื้อหาด้านครอบครัวทั้งหมดจำนวน 8 เพลง ได้แก่ เพลงสาวฝั่งโขง เพลงภูตแม่น้ำโขง เพลงคอยอ้ายกลับฝั่งโขง เพลงหนุ่มลาว สาวไทย เพลงสาวลาว บ่าวไทย เพลงเดือนหงายที่ริมโขง เพลงรักริมฝั่งโขง และเพลงคอยนางที่ฝั่งโขง บทเพลงมีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักที่นำไปสู่การสร้างครอบครัว เป็นความรักของหนุ่มไทยสาวลาว และหนุ่มลาว สาวไทย ซึ่งมีแม่น้ำโขงกั้นเขตแดนแต่ไม่ได้กั้นความรักได้

จากเนื้อหาเพลงแม่น้ำโขงทั้ง 8 เพลง พบว่ามีเนื้อหาส่วนใหญ่เน้นหนักไปในเรื่องความรักของหนุ่มสาวไทยลาว เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับแม่น้ำโขง มีการเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความรักความผูกพัน พุดคุยสนทนา เพื่อสร้างสถาบันครอบครัว จากความสัมพันธ์ของหนุ่มสาวของไทยลาว ที่สะท้อนสังคมวัฒนธรรม ดังตัวอย่างเพลง ดังนี้

เพลง สาวลาว บ่าวไทย

คำร้อง : ประภาส ชลสรานนท์

ทำนอง/เรียบเรียง : สุระชัย บุญแต่ง

(ข) พี่ชอบข้าวเหนียวรักเดียวคือเจ้า ฝั่งลาวฝั่งไทยไซ้ใครเราผูกพัน

(ญ) บ่าวไทยสาวลาวยึดมั่น ลำโขงฮ่วมกันนานปี

(ข) สะพานข้ามโขงเชื่อมโยงสองฝั่ง ดูกดั่งสะพานเชื่อมใจจากฝั่งนี้

(ญ) ฝั่งไทยของกินมากมี ข้าวเจ้าอย่างดีอ้ายคงจะลืมหิวข้าวเหนียว

* (ข) โขงเจ้าเอ๋ยก่อนเคยว่ายไป

(ญ) ว่ายเฮ็ดหยิ่งสะพานก็มี

(ข) พอรักใคร่ว่ายน้ำทุกที

- (ญ) เว้าจั่งสิน้องนี้บ่เชื่อใจ
 (ช) โขงเจ้าเออยช่วยเป็นพยาน
 (ญ) สิเอ็นสะพานมาสาบานด้วยบ่
 (ช) หากทำนองตรมให้จ่มโขงไป
 (ญ) อ้ายหรือไผ่ที่จ่ม
 (ช) ออยากชวนนวลน้องให้ลองข้ามมา จะพาล่องชายทะเล
 อ่าวไทย
 (ญ) ออยากไปคือกันนะอ้าย แต่อยากไปไหว้พระธาตุพนม
 (ช) แกงลาวข้าวเหนียวที่ยวงฟิงหมอแคน ทัวแคนฝั่งไทยหา
 ได้มือออกถม
 (ญ) ออยากให้น้องนี้ไปชม ออย่าชวนลมๆ ยกชวนมาสู่ขอ
 เนื้อหาเพลงสาวลาว บ่าวไทย จัดอยู่ในการรวม
 กลุ่มเกี่ยวกับครอบครัว ได้ถ่ายทอดเรื่องราวความรักความ
 ผูกพันของสาวลาว บ่าวไทย ที่มีแม่น้ำโขงถือเป็นแม่น้ำสาย
 สำคัญเชื่อมความรักของไทยลาว รวมทั้งมีสะพานข้ามแม่น้ำ
 โขงที่ใช้เชื่อมโยงความรักของทั้งสอง “ดูจั่งสะพาน
 เชื่อมใจ” และในเพลงนี้ ใช้คำว่า “โขงเจ้าเออย” ดังตัวอย่าง
 เช่น

โขงเจ้าเออยเคยก่อนเคยว้ายไป

โขงเจ้าเออยช่วยเป็นพยาน

และยังกล่าวถึงความรักที่บ่าวไทยได้สัญญาต่อ
 แม่น้ำโขงว่า “หากทำนองตรมให้จ่มโขงไป”

2. เนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์และผูกพันของ ไทย-ลาว

เพลงแม่น้ำโขงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์
 และความผูกพันพบมากที่สุด มีจำนวน 10 เพลง ได้แก่
 เพลงฝากใจไว้กับแม่ โขง เพลงสุรชัยสามซ่า เพลงแม่ของ
 ร้องไห้ กลอนลำเต้ยสองฝั่งโขง กลอนลำมทานทีสีพันดอน
 สองฝั่งโขง สามเหลี่ยมมรกต เพลงสาวไทยรำพัน มนต์รัก
 สองฝั่งโขง และฝากใจไว้กับแม่น้ำโขง เนื้อหาที่ถ่ายทอดผ่าน
 บทเพลงแม่น้ำโขง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความรักความผูกพัน
 และความสัมพันธ์ที่ยาวนาน มีความใกล้ชิดกันทางเชื้อชาติ
 ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความ
 สัมพันธ์ของพี่น้องไทยและลาว จนถึงปัจจุบัน ในบทเพลง
 ยังมีการใช้โวหารภาพพจน์ ประเภทบุคคลวัตหรือ
 บุคคลาธิษฐาน ซึ่งเป็นกลศิลป์ของผู้แต่งเพลง ทำให้ถ่ายทอด
 เรื่องราวได้อย่างไพเราะน่าฟังยิ่งขึ้น

ความผูกพันและความสัมพันธ์ของไทย-ลาว มีมา
 ตั้งแต่ปี พ.ศ.2493 ไทยและสปป. ลาว สถาปนาความ
 สัมพันธ์ทางการทูตเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2493 และ
 จนมีถึงปัจจุบันอย่างราบรื่นใกล้ชิดบนพื้นฐานของการ

เคารพซึ่งกันและกัน โดยมีปัจจัยเกื้อกูล ได้แก่ ความใกล้ชิด
 ทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม สิ่งสะท้อนให้
 เห็นถึงความสัมพันธ์ก็คือ บทเพลงได้ถ่ายทอดเนื้อหา
 เป็นการบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ดังตัวอย่างเช่น

เพลง ฝากไว้กับแม่โขง

ศิลปิน ถาวร สายทองคำ

คำร้อง/ทำนอง พันธุ์ ไม้บง

...โอ้ แม่โขงเชื่อมโยงหัวใจ สองฝั่งไม้ไซอื่นไกล
 ต่างร่วมสายเลือดเดียวกัน แว่วบทเพลง
 ดอกคูณพลิวผ่าน ก้องกังวาน หวานอยู่ช้วนตาปี
 ขอฝากหัวใจไว้กับแม่โขง ด้วยใจมั่นคงของลูกผู้ชาย
 ไม่เคยหน่ายหนี รักเอยล่องลอยเชื่อมโยง
 ทรายน้ำแม่โขงยังไหลรี่ ชีวิตลูกนี้หอมพลิวชา
 โอ้ แม่โขงเชื่อมโยงหัวใจ สองฝั่งไม้ไซอื่นไกล
 ต่างร่วมสายเลือดเดียวกัน แว่วบทเพลงดอกคูณพลิวผ่าน
 ก้องกังวาน หวานอยู่ช้วนตาปี ขอฝากหัวใจไว้กับแม่โขง...”

จากบทเพลงฝากไว้กับแม่โขง เนื้อหาเพลงกล่าว
 ถึงแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นแม่น้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของ คนไทย-ลาว
 แม่น้ำคือที่เชื่อมโยงหัวใจ ความรักความผูกพันความสัมพันธ์
 ที่มีมายาวนาน ดังข้อความเพลงว่า “โอ้ แม่โขงเชื่อมโยง
 หัวใจ สองฝั่งไม้ไซอื่นไกล ต่างร่วมสายเลือดเดียวกัน แว่ว
 บทเพลง” ความสัมพันธ์ของพี่น้องไทยลาว ยังยืนยาวตราบ
 ที่แม่น้ำโขงยังไหลอยู่ เมื่อได้ฟังเพลงนี้แล้วทำให้เกิดความ
 สุขใจจากความสัมพันธ์ที่แนบแน่นยาวนาน

ตัวอย่างเพลง เพลงแม่ของร้องไห้ ศิลปิน คารา
 บาว เนื้อหาของเพลงที่กล่าวถึงแม่น้ำโขง ได้เล่าถึงตำนาน
 แห่งสองฝั่งโขงที่มีความเชื่อมโยง สายสัมพันธ์ของพี่น้องไทย
 ลาวที่มียืนยาว แม่น้ำโขงเปรียบเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่หล่อ
 เลี้ยงชีวิตของสองฝั่ง ดังตัวอย่างเช่น

“...ตำนานแห่งสองฝั่งโขง เชื่อมโยงผูกพันสายใย

ตำนานแห่งความเป็นไทย กับอ้ายน้องลาวยืนยาวสัมพันธ์
 ตำนานผูกปลาน้อยใหญ่ ค่อยหมดสิ้นไปไม่ถึงลูกหลาน...”

“...แม่โขงไหลลงไหลรี่ หล่อเลี้ยงชีวิสองฝั่งวาริ
 เกาะแก่งแม่โขงแม้นยามหน้าแล้ง บ่เคยเหือดแห้งเหมือนคน
 แล้งน้ำใจ...”

3. เนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาและประเพณี

ประเทศไทยและ สปป.ลาว นับถือศาสนาพุทธ
 และมีประเพณีคล้ายคลึงกัน จากการศึกษาพบว่าเพลง
 แม่น้ำโขงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาและประเพณี จำนวน 6
 เพลง ได้แก่ เพลงสองฝั่งโขง เพลงคืนไหลเรือไฟ เพลงรัก
 สว่างใส บั้งไฟพญานาค เพลงดอกอ้อริมโขง เพลงรอที่ที่

นครพนม และเพลงวอนปู่ลำโขง เนื้อหาเพลงกล่าวถึงความเชื่อ ความศรัทธาในศาสนาพุทธที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ได้ถ่ายทอดเนื้อหาประเพณีออกพรรษา บุญบั้งไฟพญานาค งานไหลเรือไฟ ซึ่งเป็นงานบุญของคนอีสานแถวริมฝั่งโขงติดกับ สปป.ลาว โดยมีกิจกรรมบริเวณแม่น้ำโขงของทุกปี ตัวอย่างเช่น

เพลง คีนไหลเรือไฟ

คำร้อง /ทำนอง พงษ์ศักดิ์ จันทร์ทูล

“สืบห้าคำเดือนสาตส่อง น้านองเจ็งสองฝั่งโขง
เสียงพินแคนพ้องกลองตุ้มโหมง เบ็งโขงเฮือไฟล่องมา
เหมือนนาวาแห่ไฟสวรรค์ ไต้แสงจันทร์คืนเพ็ญเด่นดวง
สองเฮาเดินเที่ยวด้วยกัน ไทบ้านตุ้มโหมงแห่แหวน
บ่าวสาวผู้หมายเป็นแฟน เกี้ยวแขนกันเพลินเดินควง
ฮักซึ้งทรวงเฮาสองปองใจ ต่อหน้าไฟล่องไหลตามเฮือ
เฮือไฟไหลลงไหลล่อง แต่ใจปล่อง บไหล ลำโขงไหลล่อง
ลงได้ แต่สองใจเฮาย้อนขึ้นเหนือ เฮือไฟเติมไฟให้ฮัก
เป็นแสงผลึกฮักเฮาสมใจ เป็นแสงผลึกให้ฮักเฮาสมใจ
สืบห้าคำเดือนสาตส่อง ใจน้องท่องไว้ บ่ วาง...”

จากเนื้อเพลงคีนไหลเรือไฟ ได้กล่าวถึงวันออกพรรษา วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็น เป็นงานบุญออกพรรษามีการไหลเรือไฟ ซึ่งเป็นประเพณีของชาวอีสาน เรียกว่า “เฮือไฟ” เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่ง ที่พุทธศาสนิกชนอีสานยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่ครั้งโบราณ มีความเชื่อเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับพุทธศาสนาหลายประการ เช่น การบูชารอยพระพุทธรูป การสักการะท้าวพกาพรหม การบวงสรวงพระธาตุจุฬามณี การระลึกถึงพระคุณ ของพระแม่คงคา เป็นต้น ผู้แต่งเพลงได้ถ่ายทอดเรื่องราวความรักผ่านประเพณีไหลเรือไฟ ได้เปรียบว่าเรือไฟเติมไฟรัก เป็นแรงผลึกให้รักของสองเราสมใจ และขอให้รักของเรานั้นยืนนาน

4. เนื้อหาเกี่ยวกับนิเวศวัฒนธรรม

ลักษณะเนื้อหาเพลงได้ถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติ พบเพลงแม่น้ำโขงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับนิเวศวัฒนธรรม จำนวน 9 เพลง ได้แก่ ลำนำจากลำโขง ล่องโขงสองฝั่ง เพลงนครพนมคืนเพ็ญ เพลงเบิ่งนครพนม เพลงขุ่นลำโขง เพลงแคนลำโขง เพลงเบิ่งโขง เพลงฟ้าสาบที่ฝั่งโขง และเพลงคิดถึงดวงจำปา เนื่องจากประเทศไทยและสปป.ลาว มีทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ น้ำ ที่มีความสมบูรณ์ ลักษณะเนื้อหาเพลงได้ถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับนิเวศวัฒนธรรมผ่านเนื้อเพลงด้วยการใช้ภาษาบรรยายให้เห็นธรรมชาติของไทยและลาวบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง รวมทั้งยังสื่อให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติที่งดงามและควรช่วย

อนุรักษ์ธรรมชาติให้อยู่คู่กับลูกหลานและประเทศชาติคงไว้สืบไป

ดังตัวอย่างเพลง ลำล่องโขง ศิลปิน คิต ธรรมพันธ์ เนื้อหาลำล่องโขง ได้บรรยายถึงธรรมชาติรอบแม่น้ำโขง มีต้นไม้ ปลา และกล่าวถึงประเพณีเดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบห้าค่ำ ซึ่งเป็นงานออกพรรษา บุญบั้งไฟพญานาค ดังตัวอย่างที่กล่าวถึงธรรมชาติน้ำโขงให้เห็นภาพได้ชัดเจน เช่น

“โขงคือเขตแบ่งชน ใจกันเหน้อยมะโน

เหลียวเบิ่งสวยใจโก้ เกาะแกงคือสันดอน

มีพฤษาแซมซอน ขึ้นแจมตามฮิมน้ำ

มองไปตามทิวไม้ บูรพาฟ้าฝั่งผาย

น้ำโขงไหลสุไต้ เหนือพุนผัดหมื่นจิน

ปวงมัจฉาโดดคีน แดกแกงฝูงกระจาย

โขงคือสายธารา เส้นเลือดของชาวบ้าน”

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาบทเพลงแม่น้ำโขง พอสรุปได้ว่า เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับแม่น้ำโขง ผู้แต่งได้ใช้ภาษาบรรยาย และใช้โวหารภาพพจน์ในบทเพลงได้อย่างลึกซึ้ง ทำให้ผู้ฟังเพลงเกิดจินตภาพอย่างชัดเจน จากการศึกษาดูเพลงแม่น้ำโขง: ภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมความสัมพันธ์ไทย-ลาว ลักษณะเด่นที่พบคือ มีแม่น้ำโขงเป็นจุดเชื่อมความสัมพันธ์ของไทย-ลาว เป็นแม่น้ำแห่งชีวิตของทั้งสองประเทศ สามารถแบ่งได้ตามสังคมวัฒนธรรม ออกเป็น 4 ลักษณะ จากเพลงจำนวน 33 เพลง คือ เนื้อหาด้านความสัมพันธ์และความผูกพัน เนื้อหาด้านนิเวศวัฒนธรรม เนื้อหาด้านการรวมกลุ่มเป็นครอบครัว และเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาและประเพณีตามลำดับ

เนื้อหาด้านความสัมพันธ์และความผูกพันที่พบในบทเพลงแม่น้ำโขง ซึ่งผู้แต่งได้บรรยายถึงความสัมพันธ์ของไทย-ลาวที่มีความสัมพันธ์กันมายาวนาน มีความใกล้ชิดกันทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นของพี่น้องไทยลาว จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2545) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของสังคมและความหมายของวัฒนธรรมว่า กลุ่มคนหรือคนที่อยู่ร่วมกันอาศัยอยู่ในพื้นที่หรือดินแดนร่วมกัน มีความสัมพันธ์กันและกันร่วมมือกัน มีความคิดความเชื่อ และบรรทัดฐาน ได้นำไปปฏิบัติร่วมกันจนเป็นกฎเกณฑ์ และคนในสังคมยอมรับ ลักษณะของสังคมต้องมีความจำเป็นขั้นพื้นฐาน มีการสืบทอดถ่ายทอด

วัฒนธรรมไปสู่รุ่นอื่น เป็นการสืบทอดค่านิยมประเพณี ความเชื่อ หรือวิถีการดำเนินชีวิต สังคมและต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมรับและเรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน

เนื้อหาที่ปรากฏในบทเพลงแม่น้ำโขง ด้านเนื้อหา ด้านการรวมกลุ่มเป็นครอบครัว เนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาและประเพณี และเนื้อหาด้านนิเวศวัฒนธรรม ได้สะท้อนเนื้อหาผ่านแม่น้ำโขงซึ่งเป็นแม่น้ำแห่งชีวิต มีเรื่องราวความรัก ความเชื่อศาสนา และประเพณี ที่บรรยายผ่านภาษาให้เห็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติที่สวยงามแถวริมฝั่งแม่น้ำโขงที่กั้นเขตแดนไทยลาว ผู้แต่งได้บรรยายความงดงามของธรรมชาติ สังคมวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความไพเราะลึกซึ้งอย่างยิ่ง ได้สอดคล้องกับ ภาสพงศ์ ผิวพอใช้ (2547) ได้วิจัยเรื่อง เพลงลูกทุ่งอีสานกับการสะท้อนสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น : ศึกษาในงานเพลงของศิริพร อำไพพงษ์ โดยศึกษาจากผลงานเพลงของศิริพร อำไพพงษ์ ช่วงปี 2543-2547 มี 8 อัลบั้ม รวม 80 บทเพลง เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาและการสะท้อนวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี การแสดงออกถึงวิถีชีวิตของชาวอีสานจากบทเพลงของศิริพร อำไพพงษ์ ซึ่งเพลงลูกทุ่งอีสานมีความโดดเด่น โดยเฉพาะความหลากหลายในเนื้อหาและอารมณ์เป็นบทเพลงที่เล่าถึงชีวิตความเป็นอยู่ของท้องถิ่น รวมทั้งให้ความรู้สึกสนุกสนาน เพลงลูกทุ่งอีสานมีรูปแบบที่ไม่ตายตัวขึ้นอยู่กับความคิดของนักแต่งเพลงแต่ละคน มีทั้งแต่งเพื่อชีวิต แต่งเพลงที่มีเนื้อหาสนุกสนาน หรืออาจประชดประชันเสียดสี แต่ก็ได้แนวทางมาจากเพลงไทยสากลหรือเพลงลูกทุ่ง ภาษาที่ใช้จะเป็นภาษาถิ่น แต่อาจจะใช้ภาษากลางผสมกับภาษาถิ่นบ้างเพื่อความไพเราะและความรื่นเริงในเพลง จากผลการศึกษาพบว่า มีการใช้ภาษาเข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา ส่วนเนื้อหามีการสะท้อนให้เห็นภาพสังคมวัฒนธรรมออกมาได้หลายประการ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของสังคมอีสาน มีการสะท้อนสภาพสังคมออกเป็น 3 ประการ คือ การสะท้อนภาพความรัก การสะท้อนภาพชีวิตของชาวชนบท และการสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคม ในส่วนที่สะท้อนความรักนั้นในบทเพลงลูกทุ่งอีสานของศิริพร อำไพพงษ์ ส่วนใหญ่จะสะท้อนเรื่องราวความรัก การรอคอย ของหนุ่มสาว มีทั้งรักสมหวังและรักที่ผิดหวัง การสะท้อนเรื่องราวชีวิตของชนบท ตลอดจนสะท้อนภาพของประเพณีท้องถิ่นด้วย

จากเนื้อหาเพลงแม่น้ำโขงที่สะท้อนสังคม

วัฒนธรรมเกี่ยวกับการรวมกลุ่มเป็นครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันที่มีความสำคัญมากของคน ผู้แต่งเพลงได้ถ่ายทอดเรื่องราวความรักของหนุ่มสาวไทย-ลาว ความรักที่รอคอยของคนสองคนที่มีแม่น้ำโขงเป็นสักขีพยานความรัก ซึ่งได้สอดคล้องกับ อัมพร จิตรรักษา (2543) ได้ศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งที่ขับร้องโดย เอกชัย ศรีชัย จากจำนวนเพลง 332 เพลง ผลการศึกษาได้ปรากฏภาพสะท้อนด้านต่างๆ ที่ปรากฏมี 6 ด้าน คือ ภาพสะท้อนด้านครอบครัว ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านภาษา ด้านค่านิยม และด้านประเพณี ซึ่งได้ภาพสะท้อนที่ปรากฏนั้นเป็นภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยของสังคมไทยส่วนรวม

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง บทเพลงแม่น้ำโขง: ภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมความสัมพันธ์ไทย-ลาว ทำให้ผู้วิจัยพบประเด็นอื่นๆ ที่น่าสนใจและน่าศึกษาวิเคราะห์ได้อีกเช่น

1. ควรมีการศึกษาลักษณะการใช้ภาษาและการสะท้อนสังคมวัฒนธรรมในวรรณกรรมกลุ่มน้ำโขงของไทย-ลาว ประเภทเรื่องสั้น หรือนวนิยาย
2. ควรมีการศึกษาวรรณกรรมกลุ่มน้ำโขง เพื่อให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านรูปแบบ เนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอ

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิจัยในครั้งนี้สำเร็จล่วงได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผศ.ดร. สมชาย ลำควน ที่ให้คำปรึกษาและเป็นกำลังใจให้ศิษย์เสมอ อีกทั้งขอขอบพระคุณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ที่ได้สนับสนุนทุนวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- ภาสพงศ์ ผิวพอใช้. เพลงลูกทุ่งอีสานกับการสะท้อน
วัฒนธรรมท้องถิ่น: ศึกษาในผลงานเพลง
ของศิริพร อำไพพงษ์. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2547.
- ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- ศิริพร กรอบทอง. วิวัฒนาการของเพลงลูกทุ่งใน
สังคมไทย พ.ศ.2481-2535. วิทยานิพนธ์
ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- ศิริรัตน์ แอดสกุล. ความรู้เบื้องต้นทางสังคมวิทยา.
พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2557.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การศึกษาสังคมและวัฒนธรรม:
แนวคิดวิธีวิทยา และทฤษฎี. พิมพ์ครั้งที่ 2.
ขอนแก่น: อมรินทร์ก๊อปปี้, 2545.
- อัมพร จิตรรักษา. ศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและ
วัฒนธรรมที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่ง ที่ขับร้อง
โดยเอกชัย ศรีวิชัย. วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ,
2543.